

ANALIZA STRUKTURE ULOGA U OBITELJIMA STUDENATA SOCIJALNOG RADA

Josip Janković,
Slavica Blažeka,
Mario Rambousek
Pravni fakultet Sveučilišta u Zagrebu
Studijski centar socijalnog rada

Prethodno priopćenje
UDK 37.018.1
Primljeno: svibanj, 1998.

Rad raspravlja o stanju suvremene obitelji iz perspektive obiteljskih uloga promatranih kroz kriterij spola i generacijske pripadnosti. Sadrži kritički osvrt na dvije suprotstavljene koncepcije - feminističku i funkcionalističku. Rasprava o njihovoj utemeljenosti vodi se s aspekta analize rezultata dobivenih istraživanjem raspodjele uloga i moći u obiteljima 93 ispitanika, studenata Studijskog centra socijalnog rada.

1. UVOD

Obitelj kao društvena mikrogrupa, kao "zajednica ličnosti u interakciji"¹, u svome razvoju slijedi trendove razvoja šireg društva kojem pripada². Obrasci ponašanja njezinih članova uvjetovani su pravilima, pisanim i nepisanim, što ih određuje društvena zajednica unutar koje obitelj funkcionira. I podjela uloga unutar obitelji predstavlja refleksiju društveno-ekonomskog stanja i postojećeg dominantnog sustava društvenih vrijednosti.

Kod podjele uloga kriterij spolova ima osobit značaj. Već površan pregled sociološke literature upućuje na mogućnost stanovitog uopćavanja pozicija položaja žena u odnosu na položaj muškaraca u većini poznatih društva. "U najjednostavnijim lovačkim i sakupljačkim hordama, kao i u najsloženijim industrijskim društvima, postoje muški i ženski poslovi. Čini se da se najosnovnija podjela rada temelji na spolu. Žene rađaju djecu; žene su majke i supruge; žene kuhaju, krpaju, šiju i peru; one se brinu za muškarce i pokoravaju se muškom autoritetu; one su uglavnom isključene iz zanimanja visokog statusa i položaja moći."³ Gdje naći objašnjenje toj pojavi?

Jedan od ponuđenih odgovora predstavlja stajalište feministkinja koje, od šezdesetih godina ovog stoljeća, s pojavom Pokreta za oslobođenje žena, razvijaju alternativni pristup proučavanju društva i obitelji. "On se temelji uglavnom na dvije pretpostavke: odnose između spolova karakteriziraju odnosi moći i muškarci su uredili društvo tako da mogu što lakše dominirati ženama. Prema tim polazištima, muško-ženski odnosi, osobni, obiteljski

¹ Burgess, Ernest W.: "The family as a unity of interacting personalities", Family, Vol.7, 1926.

² Prema First-Dilić, Ruža: "Struktura porodične moći", u sklopu "Žena između rada i porodice", M. Mihovilović i suradnici, Institut za društvena istraživanja sveučilišta u Zagrebu, Zagreb, 1975., str. 134.

³ Haralambos, Michael: "Uvod u sociologiju", Globus, 1989., str. 355.

i opće društveni, podržavaju dominaciju muškaraca, ostavljajući žene postrani"⁴. Teoretičari koji se bave feminističkim modelom objašnjenja nejednakosti polaze od postavke da je spol društvena konstrukcija. On nije instinktivan, prirodan izvor razlika među ženama i muškarcima, nego je rezultat vježbe, korištenja društvene moći u procesu socijalizacije. Dominacija muškaraca, prema tome, nije ni prirodna ni neizbježna. Dapače, stvorena je institucijama društva kao što su vjerske skupine, vlast i obitelj (Ferree, 1991.).

Primjenjujući takvu teoriju spolova na obitelj, feministkinje obitelj shvaćaju kao društvenu instituciju koja postaje instrument izravnog podjarmljenja žene i socijalizacije ženske djece za prihvaćanje majčinskog položaja kao jedino prihvatljivog, prirodno zadanog obilježja (Janković, 1989.).

Da tu funkciju ima obitelj podjednako nekada i sada, govori autorica Ann Oakley, britanska sociologinja i pobornica Pokreta za oslobođenje žena. Ona navodi primjer položaja žene u britanskom društvu 20. stoljeća. Tvrdi da, usporedno s procesom industrijalizacije, raste i trend institucionaliziranja uloge domaćice-majke kao primarne uloge za sve žene. Naoko kontradiktorno stajalište autorica potkrepljuje objašnjenjem da se, unatoč prisutne tendencije za sve većim zapošljavanjem žena, ne mijenja pozicija žene u kući. Industrijalizacija je dovela do većeg odvajanja kućanskog posla i brige za djecu od ostalog posla. Muškarce je još više "oslobodila" od poslova svakodnevnog života, dok je kod uloge zaposlene žene ona spojena sa zadržavanjem dužnosti domaćice kao primarne uloge koja se očekuje od svih žena (Haralambos, 1989.). Feministkinje postavljaju pitanje o opravdanosti takve situacije.

Funkcionalisti, poput antropologa Tigera i Foxa, pokušavaju objasniti takvu situaciju polazeći od pretpostavki postojanja genetski utemeljenih predispozicija ili karakteristika koje muškarcima i ženama nalažu da preuzmu određenu ulogu. Isto tako G. P. Murdock izražava mišljenje da podjela rada po spolovima nastaje iz praktičnih razloga i da predstavlja najdjelotvorniji način organiziranja društva.

Sličnim argumentima pokušava objasniti ulogu žene u industrijskom društvu i Talcott Parsons. Po mišljenju tog autora "izolirana inokosna obitelj u modernom industrijskom društvu specijalizirala se za dvije temeljne funkcije: socijalizaciju podmlatka i stabilizaciju odraslih ličnosti"⁵. Da bi obitelj udovoljila tim uvjetima, vodeću odgovornost za ispunjenje tih funkcija Parsons nalazi u majčinskoj ulozi. On je promatra također kroz prizmu ljudske "biogramatike"⁶. Dok muškarac u obitelji nosi instrumentalnu ulogu, ženi autor pripisuje "ekspresivnu" ulogu; "Muškarac kao hranitelj obitelji provodi radni dan u takmičenju, u društvu orijentiranom na uspjeh".⁷ Žena je ta koja članovima obitelji pruža toplinu, sigurnost i emocionalnu podršku. Parsons u tom smislu pokazuje da se instrumentalna i ekspresivna uloga međusobno nadopunjuju i potpomažu obiteljsku solidarnost.

Ann Oakley žestoko se suprotstavlja takvom zaključku tvrdeći da se on temelji na vjerovanjima u vrijednosti vlastite kulture, na mitovima o superiornosti muškaraca i

⁴ Janković, Josip: "Pristupanje obitelji", Alinea, Zagreb, 1996., str. 34.

⁵ Haralambos, Michael: "Uvod u sociologiju", Globus, 1989., str.357

⁶ Biogramatika (prema Tigeru i Foksu) jest genetički utemeljen program koji predodređuje čovječanstvo da se ponaša na određene načine. Te predispozicije nisu isto što i instinkti, budući da ih kultura može znatno izmijeniti, ali njihov utjecaj na ljudsko ponašanje ostaje i dalje bitan i temeljan.

⁷ Haralambos, Michael: "Uvod u sociologiju", Globus, 1989., str.358

svetosti braka i obitelji. Oaklejeva dokazuje da uloga ekspresivne domaćice-majke nije nužna da bi obitelj dobro funkcionirala. Uloga majke je kulturna konstrukcija. Sličan zaključak nudi i Sherry B. Ortner koja tvrdi da nije biologija ono što ženama određuje status u društvu, već način na koji svaka kultura definira i vrednosno ocjenjuje njihovu ulogu (Haralambos, 1989.).

Rasprava utemeljena na takvim i sličnim argumentima urodila je cijelim spektrom modifikacija i alternativa u pogledu toga što određuje postojeći položaj žene u društvu i obitelji. Istovremeno je osvijetlila spoznaju o aktualnosti ove problematike u svim društveno-povijesnim modalitetima i postavila otvoreno pitanje o perspektivi razvoja institucije obitelji. Mogućnost predviđanja u ovom području zasigurno je ograničenog dometa i zahtijeva kritički odnos prema dosad iznesenim tezama.

Kad govorimo o budućnosti razvoja obitelji iz perspektive podjele supružničkih uloga, interesantno je spomenuti tipologiju autora Michaela Yunga i Petra Willmotta. U svojoj knjizi "Simetrična obitelj" autori pokušavaju pratiti razvojne faze obitelji na primjeru Engleske, od predindustrijskog razdoblja do današnjih dana, i tu uočavaju postojanje četiri oblika obitelji. Prvi oblik se odnosi na predindustrijsku obitelj kao proizvodnu jedinicu u kojoj svi članovi podjednako participiraju svojim potencijalom u ukupnoj proizvodnji. Obitelj predstavlja zatvoren sustav koji privređuje sam za sebe. Tu možemo govoriti o stanovitom obliku primitivne egalizacije.

Dolaskom industrijalizacije muškarčeva uloga hranitelja obitelji postaje sve više odvojena od *milieaua* obiteljskog ognjišta. Glavnu ulogu integracije obitelji preuzima majka. Supružnička veza (odnos muž-žena) slabi, a temeljna spona postaje veza između majke i njezine najstarije kćeri. Zbog ekonomskih faktora nesigurnosti i siromaštva dolazi do proširivanja porodice. Žene stvaraju "neslužbene sindikate"⁸, a uloga muškaraca je u obitelji eksteriorizirana. Obitelj je temeljena na patrijarhalno-matrijarhalnim elementima suodnošenja. Autori taj obrazac ponašanja među članovima obitelji pronalaze kao dominirajući model kod radničkih obitelji, u industrijski slabo razvijenim područjima.

Od 70-tih godina ovog stoljeća Young i Willmott govore o novom prevladavajućem obliku obitelji. To je faza u kojoj dolazi do odvajanja inokosne obitelji od proširene obitelji. "Sindikata žene je rasformiran i muž se vraća u krug obitelji. Život takve inokosne obitelji usredotočen je uglavnom na dom, posebno kad su djeca mala.(...) Supružnička veza je jaka, a odnosi između žene i muškarca sve više drugarski"⁹. Autori Young i Willmott tu obitelj nazivaju "simetrična obitelj". Simetrija se odnosi na angažman članova obitelji, gdje supružničke uloge, premda ne jednake, postaju slične po tome što svaki supružnik pridonosi vodenju kućanstva. "Oni dijele mnoge kućne poslove, zajednički donose odluke, rade zajedno, ali ipak i dalje postoje muški poslovi i ženski poslovi"¹⁰. Usredotočenost na dom, podizanje životnog standarda neposredne obitelji postaje temeljna zajednička preokupacija supružnika. Pojavljivanje takvog oblika obitelji omogućila je stanovita mjera ekonomske stabilnosti, koja je smanjila potrebu za uzajamnom pomoći šire srodničke skupine. Povećane su šanse za zapošljavanjem žene, uz istovremeno smanjenje broja djece, što

⁸ Haralambos, Michael: "Uvod u sociologiju". Globus, 1989., str.337

⁹ Ibid, str.337

¹⁰ Ibid, str.338

dovodi do rasterećenja financijskog tereta koji dotad nosi uloga oca (Haralambos, 1989.). Čini se da su ostvareni svi uvjeti za egalitarnost obitelji.

No, Young i Willmott smatraju da je prerano za takvu optimističku orijentaciju. Oni tvrde da je prethodno iznesen obrazac obiteljskih odnosa djelomice rezultat kompenzacije muške uloge brižnog oca vezan za situaciju na poslovnoj sferi. Objašnjavaju to činjenicom da tada dominirajući manuelni ili rutinski rad predstavlja posao koji ne može u dovoljnoj mjeri zaokupiti interese očeva-radnika, te da se njihova potpunija usredotočenost na dom javlja samo zato što nisu potpuno usredotočeni na posao koji obavljaju. Autori ovaj zaključak potkrepljuju analizom strukture obiteljskih odnosa kod viših slojeva rukovodećeg kadra gdje pronalaze tzv. obitelj četvrte faze u kojoj ponovo dolazi do segregacije uloge oca iz obitelji. Tipična izjava tih očeva: "Moj posao je moj život!"¹¹ ukazuje da su očevi više orijentirani na posao nego na obitelj, da je njihovo slobodno vrijeme usmjereno na sadržaje izvan obitelji, dok ženina zadaća ponovo ostaje briga za djecu i kuću. Predviđanja tih autora idu stoga u pravcu zaključka da će prema "načelu stratificijelne difuzije"¹², takav obrazac ponašanja s porastom životnog standarda postati tipičan oblik obiteljskih odnosa današnjice (Haralambos, 1989.).

Možemo li tu tezu prihvatiti kao općevažeću? Da li suvremena obitelj u našem povijesnom i prostornom kontekstu prolazi neki od tih modaliteta transformacije obiteljskih uloga? Odgovor na to pitanje zahtijevao bi posebnu fundamentalnu studiju. U ovom radu ukazat će se na neka područja problematike raspodjele obiteljskih uloga u našoj suvremenoj obitelji kroz analizu individualnih iskustava 93 studenata Studijskog centra socijalnog rada.

2. CILJ ISTRAŽIVANJA

Osnovni cilj istraživanja je utvrditi stupanj egalitarnosti obitelji ispitanika analizom obiteljskih uloga i raspodjele moći kroz projekciju participacije u donošenju obiteljskih odluka.

Posebni ciljevi su:

- ispitati stupanj i opseg participacije članova obitelji u području obavljanja kućanskih poslova i odlučivanja
- utvrditi kako ispitanici percipiraju stupanj egalitarnosti vlastitih obitelji.

¹¹ Haralambos, Michael: "Uvod u sociologiju", Globus, 1989., str.339

¹² Young i Willmott polaze od teze da do promjena u obrascima obiteljskog ponašanja dolazi po modelu oponašanja stila života onih koji se nalaze na vrhu stratifikacijskog sustava. Ta teorija konstatira da će ono što radi vrh stratifikacijskog sustava danas, dno raditi sutra. Autori poput Goldthorpea i Lockwooda suprotstavljaju se toj tezi. Oni odbacuju stajalište prema kojem imućni radnici naprosto upijaju norme i vrijednosti višeg društvenog sloja. Smatraju da su takve promjene ponašanja naprosto odraz prilagodbe novoj situaciji.

3. METODA ISTRAŽIVANJA

3.1. UZORAK

Istraživanje je provedeno na uzorku od 93 ispitanika, 87 studentica i 6 studenata 3. godine Stubijskog centra socijalnog rada. Broj ukupno promatranih obitelji, budući da se tražio izvještaj o neposrednom doživljaju njihovih članova, je isto tako 93.

Generacijska zastupljenost članova obitelji :

- a) roditelji 175 (86 očeva + 89 majki)
- b) djeca 174 (45 muške djece + 139 ženske djece)

Spolna zastupljenost članova obitelji:

- a) muškaraca 131 (36.5%)
- b) žena 228 (63.5%)

Tablica 1. Prikaz raspodjele promatranih uloga

ULOGA	BROJ ULOGA	%
Otac	86	23.95
Majka	89	24.79
Brat	39	10.86
Sestra	52	14.48
Muški ispitanik	6	1.67
Ženski ispitanik	87	24.23
UKUPNO	359	100.00

3.2. METODA PRIKUPLJANJA PODATAKA

Korištena je metoda upitnika usmjerenog na tri područja ispitivanja:

- procjena raspodjele kućanskih poslova među članovima obitelji
- procjena zastupljenosti pojedinog člana obitelji u području donošenja obiteljskih odluka
- procjena egalitarnosti ukupnih odnosa u obitelji.

Za prva dva područja ispitanici su samostalno određivali koje poslove i odluke sadržajno i u kojem omjeru, nosi pojedina uloga u obitelji, dok je procjena egalitarnosti učinjena na zadanoj bipolarnoj skali.

3.3. METODE OBRADE PODATAKA

U analizi prikupljenih podataka korištena je kvalitativna i kvantitativna metodologija. Obavljena je analiza sadržaja obiteljskih uloga prema poslovima i participaciji u odlučivanju. U kvantitativnoj analizi podataka korišteni su postupci za dobivanje postotaka i "faktora učestalosti" ($F_u = k_1 \times N_b + k_2 \times N_b + \dots$), koji predstavlja zajedničku mjeru učestalosti izbora pojedinog posla i stupanj participacije u njegovoj realizaciji. Njime je indirektno utvrđivana "važnost" pojedinog posla za pojedinu ulogu, što znači da je što je posao "važniji" za pojedinu ulogu i faktor učestalosti (F_u) za određeni posao kod te uloge¹³ viši. Podaci su grupirani u 5 razreda učestalosti:

Tablica 2. Koeficijent participacije

UČESTALOST	KOEFICIJENT
Gotovo uvijek	0.96
Vrlo često	0.78
Često	0.51
Povremeno	0.23
Skoro nikad	0.05

Sudjelovanje u odlučivanju analizirano je prema osnovnoj podjeli odluka na:

A) "Svakodnevne odluke" koje se donose kontinuirano kroz vrijeme. One su parcijalizirane, jer se donose svakodnevno, pa je i njihova "važnost" time često minimizirana (što će se kuhati toga dana, gledati na TV, koja glazba slušati, što obući za školu, kada se djeca trebaju vratiti kući sa igrališta u parku i slično);

B) "Iznimne odluke" su one koje predstavljaju ključna opredjeljenja za obitelj ili pojedinog člana i imaju trajne posljedice (veće investicije, putovanja, veliki poslovi, preseljenje, preuređenje stanja, prihvaćanje novih principa življenja - vegetarijanstvo npr...)

Analiza percepcije studenata o stupnju egalitarnosti vlastitih obitelji učinjena je na skali od 7 stupnjeva: ekstremno patrijarhalna obitelj, pretežno patrijarhalna, umjereno patrijarhalna, egalitarna, umjereno matrijarhalna, pretežno matrijarhalna, ekstremno matrijarhalna.

Za prikaz podataka korištene su tablice i grafički prikazi.

¹³ Što je faktor veći, to je veća važnost nekog posla za pojedinu ulogu (veći broj studenata koji spominju određen posao i veći je broj biranja u razredu veće učestalosti)

4. REZULTATI I RASPRAVA

4.1. RASPODJELA KUĆANSKIH POSLOVA

Analiza ukupnog broja poslova i njihove zastupljenosti po ulogama temelji se na dobivenim podacima prema kojima se pokazalo da su 93 naša ispitanika sadržajno definirala ukupno 52 različita posla. Kako su ti poslovi raspodijeljeni po ulogama prema percepciji ispitanika - članova obitelji, pokazuje nam sljedeća tablica.

Tablica 3. Prikaz zastupljenosti uloga u ukupnom broju percipiranih poslova

ULOGA	BROJ POSLOVA	%
Otac	44	84.61
Majka	41	78.84
Brat	30	57.69
Sestra	30	57.69
Muški ispitanik	20	38.46
Ženski ispitanik	42	80.77

Dobiveni podaci ukazuju na to da ispitanici percipiraju nešto više poslova vezanih uz ulogu oca nego uz ulogu majke, što nije bilo očekivano sa feminističkih ni funkcionalističkih stajališta. Osobito je zanimljiv taj podatak kada se zna da je među ispitanicima u ogromnoj većini zastupljen ženski spol. Jedino objašnjenje tih podataka leži u tome što su poslovi koje obavljaju očevi daleko više izparcijalizirani nego oni koje obavljaju majke, pa se na taj način i njihov broj značajno povećao. Mlada generacija (braće i sestre) su znatno manje zastupljeni u ukupnom broju poslova nego roditelji, što se moglo i očekivati s obzirom na tendenciju produženja djetinjstva u suvremenim obiteljima. Podaci vezani uz percepciju vlastite uloge ispitanika pokazuju da ženski ispitanici sebe prepoznaju u čak 80.77% svih poslova. Zastupljenost muških ispitanika je najmanja. Taj pokazatelj je više ilustrativan jer je vrlo mali broj nositelja te uloge - svega 6.

Sljedeća tablica daje mogućnost uvida u percepciju ispitanika o učestalosti sudjelovanja pojedine uloge u obavljanju nekog posla.

Tablica 4: Prikaz faktora učestalosti, po pojedinim ulogama¹⁴

POSLOVI	FAKTOR UČESTALOSTI ZA POJEDINU ULOGU					
	Otac	Majka	Brat	Sestra	Ž. ispitanik	M. ispitanik
Briga o baki	0.05	0.79	—	1.01	0.05	—
Briga za cvijeće i vrt	13.98	33.17	0,65	1.54	4.95	—
Briga za kućne ljubimce	10.25	11.29	0,66	2.80	13.40	1.46
Briga za ogrijev	6.57	0.97	9,08	—	1.01	—
Brisanje prašine	2.31	13.22	1,56	3.00	18.03	0.46
Čišćenje snijega	0.78	—	—	—	—	—
Čuvanje djeteta	0.28	1.79	—	0.05	0.51	—
Glačanje	2.63	50.87	—	3.25	17.22	0.23
Iznošenje smeća	7.89	6.41	—	0.56	5.98	1.06
Izrada namještaja	0,96	—	1.74	—	—	—
Izrada ručnog rada	—	0.96	—	0.96	—	—
Javljanje na telefon	—	0,74	0,50	—	1,01	—
Jutarnje buđenje djece	—	0.96	—	—	—	—
Krećenje	3.98	1.19	0.96	—	0.23	—
Kućni popravci	45.75	3.84	2.8	0.83	1.21	1.46
Kuhanje obroka	7.16	61.47	0.56	1.89	12.23	0.51
Kuhanje kave	2.52	1.34	0.50	1.01	0.69	—
Kupovina plina	0.96	—	—	—	—	—
Kupovina kućnih potreština	24.80	27.92	5.03	3.67	15.99	0.78
Mijenjanje žarulja	0.96	—	—	—	1.74	—
Odmrzavanje hladnjaka	—	2.57	—	—	0.79	—
Održavanje cipela	1.56	—	0.23	—	0.96	—
Održavanje kuhinje	0.28	10.28	—	0.05	4.48	0.23
Održavanje kupaonice	0.79	11.57	0.78	2.06	7.80	0.23
Održavanje lustera	0.96	—	0.95	—	—	—
Održavanje okućnice	14.41	5.83	3.26	0.61	1.20	0.83
Održavanje osobnog prostora	0.96	—	8.75	3.82	5.74	0.95
Održavanje plovila	0.96	—	—	—	—	—
Održavanje podruma	0.23	0.51	0.05	—	1.01	—

¹⁴ Koeficijenti učestalosti nisu u korelaciji između pojedinih uloga.

Tablični prikaz podataka omogućuje usporedbu "važnosti" pojedinih poslova samo za pojedinu ulogu.

Nastavak tablice 4.

Održavanje vozila	24.96	0.94	6.60	0.51	4.69	1.28
Održavanje zavjesa	1.97	12.59	—	—	3.59	0.05
Održavanje prozora	4.04	29.74	0.33	2.37	12.64	0.33
Održavanje posuda	4.21	36.22	1.76	2.93	23.81	0.51
Održavanje elek. aparata	—	—	2.86	—	—	—
Odlazak na poštu	—	—	—	—	0.96	—
Plaćanje računa	14.28	6.46	—	0.83	0.83	—
Pečenje kolača	—	8.14	—	0.51	4.82	—
Pomoć djeci u učenju	0.56	1.01	—	—	0.23	—
Poslovi u garaži	1.74	—	0.23	—	—	—
Pospremanje kreveta	0.23	1.24	1.92	1.46	2.15	0.95
Postavljanje stola	0.05	0.83	0.50	0.15	1.34	—
Pranje balkona	0.05	3.47	—	—	0.23	—
Pranje podova	1.75	19.07	0.23	0.81	5.69	0.05
Prijevoz ukućana	1.54	1.01	0.78	—	0.05	—
Pripremanje zimnice	0.79	1.69	—	—	—	—
Pranje rublja	0.20	52.64	—	2.64	11.32	0.33
Pospremanje ormara	—	0.78	—	—	0.96	—
Stavljanje rublja na sušenje	0.23	3,25	—	1.01	1.47	—
Svakodnevno spremanje	4.43	34.22	0.81	4.49	18.23	0.10
Šivanje	1.96	3.65	0.05	0.78	0.29	—
Usisavanje	8.41	18.81	2.03	3.45	20.56	0.05
Uređenje stana	2.65	0.23	1.24	0.05	2.25	—

Inspekcijom gornje tablice moguće je utvrditi da ispitanici percipiraju za pojedine uloge neke poslove kao "važnije", pa su oni češće nominirani kod pojedinih uloga od drugih. Da bi ta preferencija bila vidljivija, u nastavku je izdvojeno 10 najčešće percipiranih poslova za svaku od uloga.

a) ULOGA OCA:

1. Kućni popravci	6. Briga za cvijeće i vrt
2. Održavanje vozila	7. Briga za kućne ljubimce
3. Kupovina kućnih potrepština	8. Usisavanje
4. Održavanje okućnice	9. Iznošenje smeća
5. Plaćanje računa	10. Kuhanje obroka

b) ULOGA MAJKE

1. Kuhanje hrane	6. Briga za cvijeće i vrt
2. Pranje rublja	7. Održavanje prozora
3. Glačanje	8. Kupovina kućnih potrepština
4. Održavanje posuda	9. Pranje podova
5. Svakodnevno spremanje	10. Usisavanje

c) ULOGA BRATA

1. Briga za ogrijev	6. Održavanje električnih aparata
2. Održavanje osobnog prostora	7. Kućni popravci
3. Održavanje vozila	8. Usisavanje
4. Kupovina kućnih potrepština	9. Poslovi u garaži
5. Održavanje okućnice	10. Održavanje posuda

d) ULOGA SESTRE

1. Održavanje posuda	6. Briga za kućne ljubimce
2. Usisavanje	7. Održavanje prozora
3. Svakodnevno spremanje	8. Kuhanje hrane
4. Branje prašine	9. Pranje rublja
5. Glačanje	10. Održavanje kupaonice

e) ULOGA ŽENSKOG ISPITANIKA

1. Održavanje posuda	6. Kupovina kućnih potrepština
2. Usisavanje	7. Briga za kućne ljubimce
3. Svakodnevno spremanje	8. Održavanje prozora
4. Branje prašine	9. Kuhanje obroka
5. Glačanje	10. Pranje rublja

f) ULOGA MUŠKOG ISPITANIKA

1. Kućni popravci	6. Pospremanje kreveta
2. Briga za kućne ljubimce	7. Održavanje okućnice
3. Održavanje vozila	8. Kupovina kućnih potrepština
4. Iznošenje smeća	9. Kuhanje obroka
5. Održavanje osobnog prostora	10. Održavanje suda

Iz ponuđenih lista od po 10 najviše rangiranih poslova za svaku od ispitivanih uloga može se vidjeti da u obiteljima ispitanika postoji dosta jasna diferencijacija u pogledu poslova koje pojedina uloga nosi. Moguće je čak uočiti određenu podudarnost po spolnom kriteriju (veća učestalost jednog dijela poslova u ženskim ulogama i drugih u muškim). Očito je manja razlika u vrsti poslova koje obavljaju uloge kćerke i majke u usporedbi s razlikom u poslovima koje obavljaju majke i očevi ili kćerke i sinovi. Istina, u uzorku je značajno manje muških ispitanika, pa je u svezi s tim potrebna određena rezerva u smislu

uopćavanja dobivenih pokazatelja, no vjerojatno bi i u suprotnom slučaju situacija bila ista jer su percepcije muških i ženskih ispitanika vrlo slične.

4.2. PARTICIPIRANJE U ODLUČIVANJU

A) SVAKODNEVNE ODLUKE

Svakodnevne odluke su one koje se odnose na dnevno odlučivanje o uobičajenim alternativama koje svaka za sebe i nemaju presudan značaj, ali promatrane u vremenu bitne su za razvoj obiteljske komunikacije, organizaciju vremena i zadovoljavanje jednako bazičnih kao i ostalih potreba članova obitelji. One predstavljaju i kontinuirani slijed poruka koje rezultiraju izgradnjom ili promjenama obiteljskog sustava vrijednosti i time presudno djeluju na sve bitne odrednice obiteljskih odnosa i smjer socijalizacije potomstva, osobito u području prihvaćanja vrijednosnog sustava, obrazaca ponašanja, komunikacija i konačno cjelokupnog stila života.

Tablica 5: Prikaz participacije u donošenju svakodnevnih odluka

ULOGA	Otac		Majka		Brat		Sestra		Ženski ispitanik		Muški ispitanik	
	N	%	N	%	N	%	N	%	N	%	N	%
UČESTALOST	N	%	N	%	N	%	N	%	N	%	N	%
Gotovo uvijek	4	1.96	28	13.14	0	0.00	1	0.83	1	0.48	1	6.25
Vrlo često	15	7.35	56	26.29	1	0.84	1	0.83	3	1.43	0	0.00
Često	42	20.59	67	31.45	13	10.92	13	10.83	31	14.83	2	12.50
Povremeno	47	23.04	30	14.08	28	23.53	28	23.33	48	22.97	2	12.50
Gotovo nikad	96	47.06	32	15.02	77	64.71	77	64.16	126	61.72	11	68.75
ZBROJ	204	100.00	213	100.00	119	100.00	120	100.00	209	100.00	16	100.00

Legenda: hi kvadrat = 82.25; ss = 5; P = 0.001

Kao što pokazuju rezultati izloženi u tablici, svakodnevne odluke najčešće donosi supruga-majka, a to potvrđuje i vrijednost hi-kvadrat testa visokom značajnošću, što odudara od očekivanja kada se analiziraju obitelji sa tako čvrstom patrijarhalnom tradicijom. Zanimljivo je da u kategoriji "gotovo uvijek" kod donošenja svakodnevnih odluka čak i muški ispitanici participiraju u većoj mjeri od svojih očeva.

B) IZNIMNE ODLUKE

Iznimne odluke su one koje se ne donose često, ali imaju presudan značaj za cjelokupnu obitelj ili za pojedine njene članove. To su odluke o važnim poslovnim

potezima, promjeni ili uređenju stana, izboru zanimanja i sličnim ključnim pitanjima presudnim za funkcioniranje obitelji kroz duže vrijeme i bitnim elementima života i funkcioniranja.

Tablica 6. Prikaz participacije u donošenju iznimnih odluka

ULOGA	Otac		Majka		Brat		Sestra		Ženski ispitanik		Muški ispitanik	
	N	%	N	%	N	%	N	%	N	%	N	%
UČESTALOST	N	%	N	%	N	%	N	%	N	%	N	%
Gotovo uvijek	16	12.03	7	5.15	0	0	0	0	0	0	0	0
Vrlo često	14	10.53	22	16.18	0	0	1	1.41	1	0.76	0	0
Često	48	36.09	56	41.18	2	3.28	1	1.41	8	6.11	0	0
Povremeno	33	24.81	28	20.59	7	11.47	14	19.72	24	18.32	1	10
Gotovo nikad	22	16.54	23	16.91	52	85.26	52	72.22	98	74.81	9	90
ZBROJ	133	100.00	136	100.00	61	100.00	71	100.00	131	100.00	10	100

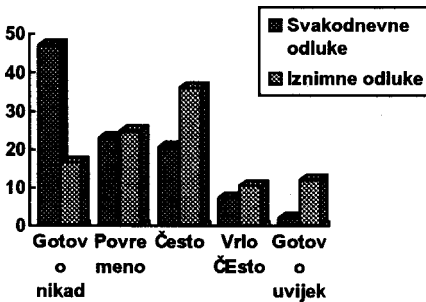
Legenda: Hi kvadrat test = 6.32; ss = 5; P = 0.25

Izneseni podaci pokazuju da je u području iznimnih odluka uloga očeva i majki podjednako zastupljena, što pokazuje i hi kvadrat test koji ne doseže visinu statističke značajnosti. Uloga oca nešto je više zastupljena u ekstremnoj vrijednosti (kategorija "gotovo uvijek"), dok je uloga majke nešto više zastupljena u kategorijama "vrlo često" i "često". Autopercepcija ispitanika (muških i ženskih) o svojoj ulozi u donošenju iznimnih odluka, kao i percepcija uloge braće i sestara, ukazuje na njihovu zanemarivu participaciju u tom području obiteljskog odlučivanja. Prisutna je egalitarnost u raspodjeli moći u obitelji po spolnom kriteriju, no razlika u generacijskom smislu je vrlo naglašena.

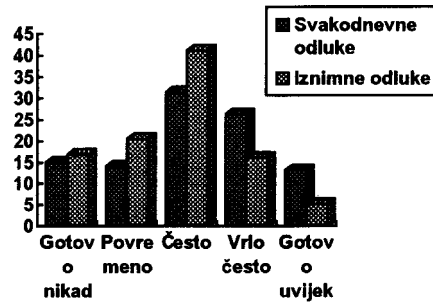
U narednom dijelu iznesena je analiza participacije svake pojedine uloge u području donošenja svakodnevnih odluka u usporedbi sa iznimnim odlukama.

Grafikon 1: Prikaz učestalosti odlučivanja pojedine uloge u području svakodnevnih i iznimnih odluka

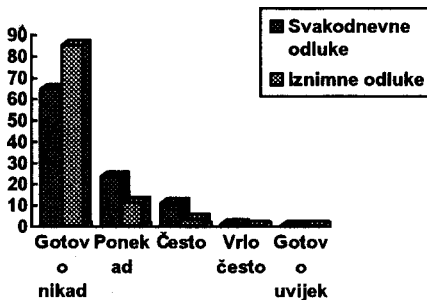
a) ULOGA OCA

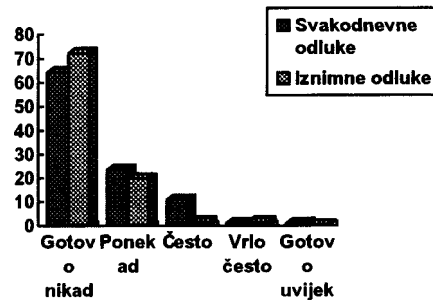
b) ULOGA MAJKE

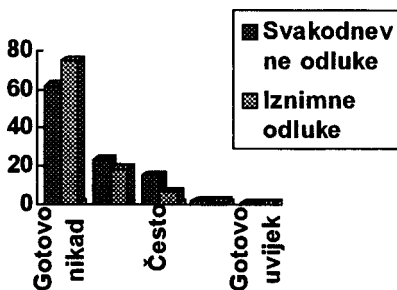
c) ULOGA BRATA

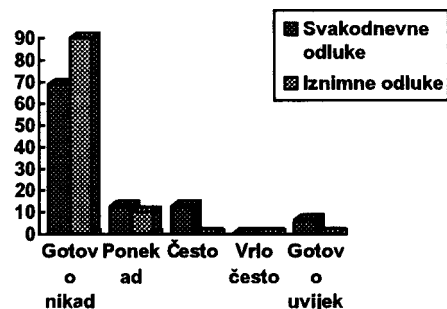
d) ULOGA SESTRE

e) ŽENSKI ISPITANIK

f) MUŠKI ISPITANIK

Iz prezentiranih podataka može se vidjeti da očevi više odlučuju u području "iznimnih" odluka, a naglašeno manje u području "svakodnevnih" odluka.

Majke sudjeluju s podjednakom učestalošću u donošenju "svakodnevnih" i "iznimnih" odluka, ali značajno više od svojih supruga su arbitri u donošenju svakodnevnih odluka.

Podaci nadalje pokazuju da braća i sestre vrlo malo sudjeluju u obiteljskom odlučivanju, s tim da su uloge braće i sestara u pogledu odlučivanja percipirane podjednako. Naglašeno su zastupljene u kategoriji “gotovo nikad”, posebno za iznimne odluke. Podjednaka je percepcija uloge u donošenju obiteljskih odluka za muške ispitanike. Roditelji znatno više odlučuju od djece u području “iznimnih” i u području “svakodnevnih” odluka. Dakle, generacijski kriterij u pogledu raspodjele moći u ispitivanim obiteljima prati patrijarhalni obrazac, ali ne i spolni.

4.3. PROCJENA STUPNJA OBITELJSKE EGALITARNOSTI

Tablica 6: Prikaz procjene stupnja obiteljske egalitarnosti

RAZREDI	BROJ OBITELJI	%
Ekstremno patrijarhalna	2	2.15
Pretežno patrijarhalna	6	6.45
Umjereno patrijarhalna	34	36.56
Egalitarna	12	12.90
Umjereno matrijarhalna	25	26.88
Pretežno matrijarhalna	9	9.67
Ekstremno matrijarhalna	5	5.37
UKUPNO	93	100.00

Legenda: H^2 kvadrat = 9.34; $ss = 4$; $P = 0.03$

Analiza procjene stupnja obiteljske egalitarnosti pokazuje da svega 12.9% ispitanika percipira svoju obitelj kao egalitarnu; 45.16% ispitanika smatra svoju obitelj više patrijarhalnom, a 41.92% ispitanika smatra svoju obitelj više matrijarhalnom. Kod matrijarhalnosti više su zastupljene kategorije “ekstremno” i “pretežno” nego kod patrijarhalnosti, kod koje najveći udio ima kategorija “umjereno”. Dobivena raspodjela odudara od normalne posebno svojom bimodalnošću, tako da i dobiveni hi-kvadrat test ukazuje na značajno odstupanje od normalne raspodjele. Posebno je simptomatično to što su naglašene ekstremne vrijednosti na onom dijelu bipolarne skale koji je označen kao “matrijarhalnost”. Takva raspodjela rezultata nije u skladu ni sa feminističkim gledanjima na stanje u svezi raspodjele moći u suvremenoj obitelji. Ono je bliže funkcionalističkim postavkama.

5. ZAKLJUČAK

Rezultati dobiveni ispitivanjem uzorka od 93 ispitanika, studenta socijalnog rada, pokazuju da primjer njihovih obitelji karakterizira tradicionalna struktura obiteljskih odnosa s nekim novim značajkama.

U području podjele poslova naglašen je spolni kriterij više nego generacijski. Ukupno je identificirano 52 posla, koji se grupiraju u dvije osnovne skupine unutar kojih je nađena veća sličnost u poslovima koje obavljaju majka i kćerke, odnosno očevi i sinovi, nego majke i očevi ili braća i sestre. Takvi rezultati idu u prilog stajalištima feminističkih teoretičara, što je bilo i za očekivati s obzirom na tradicionalno patrijarhalni vrijednosni sustav naših obitelji. U tom kontekstu odudara podatak da očevi obavljaju nominalno više obiteljskih poslova od majki. Vodeću ulogu u obiteljskom odlučivanju nose roditeljske uloge, dok je zastupljenost djece zanemariva, što je u skladu s patrijarhalnim sustavom vrijednosti, ali i realitetom u pogledu produžavanja djetinjstva kod djece koja su na školovanju. No ovdje je posebno zanimljivo to da majke na statistički značajnoj razini više participiraju u donošenju svakodnevnih odluka od očeva. Taj podatak nikako nije u skladu s patrijarhalnim sustavom vrijednosti, kao ni sa feminističkim postavkama.

Percepcija ispitanika o obiteljskoj egalitarnosti govori u prilog tome da većina ispitanika prepoznaje dominaciju neke od roditeljskih uloga. Podjednako se često obitelj percipira patrijarhalnom (42) i matrijarhalnom (39). Nominalno je više identificirano patrijarhalnih, ali su u području matrijarhalnih naglašenije ekstremne kategorije. Egalitarnost je percipirana u najmanjem broju slučajeva (12).

Promatrajući dobivene podatke u cjelini, stječe se dojam da postoji trend prelaska naše obitelji iz tradicionalno patrijarhalne u matrijarhalno obojenu prije nego egalitarnu.

Pri analizi ovih rezultata treba uzeti u obzir da su dobiveni na temelju percepcije samo jednog od članova obitelji, te da je većina ispitanika ženskog spola. Uzorak nije osobito velik i selekcioniran je tako da njegova reprezentativnost nije osobita, pa se na osnovu tako dobivenih podataka ne mogu ni donositi dalekosežniji zaključci, ali zanimljivost podataka intrigira i svakako traži provjeru.

LITERATURA:

1. Haralambos, M. (1989) **Uvod u sociologiju**. Zagreb: Globus.
2. Janković, J. (1996) **Pristupanje obitelji**. Zagreb: Alinea.
3. Janković, J. (1995) Teorijska promišljanja o obitelji. **Društvena istraživanja**, 4-5 (18/19), 433-448.
4. Janković, J., Pandža-Ferenčak, M. (1994) Dinamika zadovoljavanja obiteljskih potreba u uvjetima masovne migracije stanovništva u svjetlu triju temeljnih teorija. **Revija za socijalnu politiku**, 1(1), 53-65.
5. Katunarić, V. (1984) **Ženski eros i civilizacija smrti**. Zagreb: Naprijed.
6. Mihovilović, M. i suradnici (1975) **Žena između rada i porodice**, Zagreb: Institut za društvena istraživanja sveučilišta u Zagrebu.
7. Radović, N. (1988) O kulturi žena i duhovnoj situaciji vremena. **Žena-znanstveni časopis za društvena i kulturna pitanja žene i porodice**, 46(6), 67-71.

*Summary**ANALYSES OF ROLE STRUCTURES IN SOCIAL WORK STUDENT'S FAMILIES*

*Josip Janković
Slavica Blažeka
Mario Rambousek*

This paper discusses the state the contemporary family in the perspective of family roles observed by different sexes and generations within the family. It reviews two opposed concepts - feminist and functional. Discussion about both of the concepts is funded in results of research made on roles and power distribution within the examinee's families (93 social work students).